

Rus adabiyoti durdonalari

مکتبە

D.N. Mamin-Sibiryak

**PRIVALOV
MILLIYONLARI**

M-23

821.161.1-31

unicat

M-23

Rus adabiyoti durdonalari

DMITRIY NARKISOVICH MAMIN-SIBIRYAK

PRIVALOV MILLIONLARI

Romandan parchalar va hikoya

TOSHKENT
«O‘ZBEKISTON»
2021

UO‘K 821.161.1-32
KBK 84(2Ros-Rus)
M 23

Rus tilidan **Farhod TOLIPOV** va
Ma’suma AHMEDOVA tarjimasi

Mamin-Sibiryak, Dmitriy Narkisovich

M 23 Privalov millionlari [Matn]: romandan parchalar va hikoya /
D.N. Mamin-Sibiryak. – Toshkent: «O‘zbekiston» NMIU, 2021. –160 b.

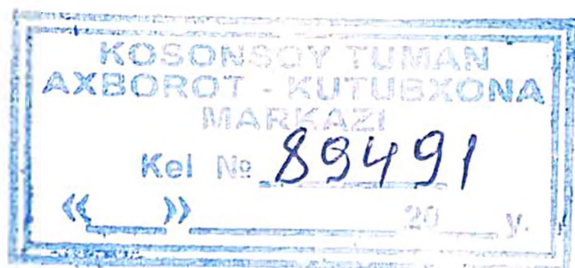
ISBN 978-9943-7607-0-7

Atoqli rus yozuvchisi va dramaturgi Dmitriy Narkisovich Mamin-Sibiryak (1852–1912), aytish mumkinki, o‘zining barcha asarlarini sayohatlar, kuzatuvlari asosida yozdi. Zotan, u adabiyotga «Uraldan Moskvagacha» yo‘l ocherklari bilan kirib kelgan edi. Mamin-Sibiryakning qahramonlari oddiy xalq, o‘z kunini o‘zi ko‘ruvchi, sodda va jaydari insonlardir. Xususan, uning «Privalov millionlari» romanidagi, Maksim Gorkiy ta’biri bilan aytganda, o‘zgacha turmush tarzi, yorqin xarakterlar va teran demokratizm rus xalqini tushunishga va yaxshi ko‘rishga ko‘mak beradi.

Mazkur kitobdan joy olgan «Ural hikoyalari» turkumidagi «Doktor Osokinning sog‘ayishi» hikoyasida esa muallif Ural va Sibirdagi islohotlar davrini, umumxalq ongi hamda inson huquqlari va axloq masalalarini o‘rtaga tashlaydi.

Ushbu kitob keng kitobxonlar auditoriyasiga mo‘ljallangan.

UO‘K 821.161.1-32
KBK 84(2Ros-Rus)

ISBN 978-9943-7607-0-7

© D.N. Mamin-Sibiryak, 2021
© F. Tolipov va boshq. (tarj.), 2021
© «O‘ZBEKISTON» NMIU, 2021

BIRINCHI QISM

I

– Keldi... begoyim, keldi! – deya pichirladi Xioniya Alekseyevna Zaplatinaning yotoqxonasiga hovliqib kirgan xizmatkor Matryoshka. – Kecha tunda keldi... «Oltin langar»ga joylashdi, – nafasi bo‘g‘ziga tiqilgan holda so‘zini davom ettirdi u.

Yuzi oqarib ketgan, ko‘rinishiga qarab yoshini taxmin qilish mushkul bo‘lgan ayol – Zaplatina, bu vaqtda yarim yalang‘och holda ko‘zgu qarshisida turardi. Yelkasiga yoyilib tushgan tuyaning yungiga o‘xshash sochlari uning ingichka bo‘ynini ham, kir tungi ko‘ylagining yuqoridagi tugmachasi uzilgani sabab, ochilib qolgan qoqsuyak ko‘kraklarini ham berkitishga ojizlik qilardi. Matryoshkaning xabaridan Zaplatina chaqmoq urgandek titrab, tarog‘ini tushirib yubordi. Xona burchagida xovliga qaragan deraza oldida tonggi gazeta bilan yuzini to‘sib olgan 40 yoshlar chamasidagi erkak o‘tirardi. Bu kimsa yerni o‘rganish idorasi topografi janob Viktor Nikolayich Zaplatin edi. Janob Zaplatin tashqi qiyofasiga ko‘ra turmush o‘rtog‘ining aksi: to‘ladan kelgan, och jigarrang soqolli va muloyim kulrang ko‘zli, qip-qizil yonoqlari g‘arq pishgan olmaga o‘xshardi, uning jufti esa aksincha suvi qochgan nokni eslatardi. U o‘rindiqda yastanib olgancha, finjondagi qahvadan ohista ho‘plab qo‘yardi. Matryoshkaning paydo bo‘lishi va pichirlab aytgan so‘zlari Zaplatinga hech qanday ta‘sir ko‘rsatmadi, befarqlik bilan gazetasini o‘qishda davom etdi.

– Matryona, azizam, hoziroq Agrippina Filipevnaning oldiga yugur... – hovliqdi Zaplatina xonim. – Aytgancha, to‘xta... Unga faqatgina «keldi» deb ayt. Tushundingmi?.. Xudo haqqi, tezroq bo‘lsangchi...

Odatda bu kabi favqulodda vaziyatlarda Matryoshkaga topshiriqni ikkinchi marta takrorlash shart emasdi. U bekasining birgina ishorasi bilanoq dunyoning narigi chekkasiga bo‘lsa ham yashin tez-

ligida uchib ketardi. Matryoshka aksariyat xizmatkorlar singari odmi, qachon qarasa kiyimlari kir-chir yuradigan, burishgan yuzlari ahmoqona ifoda kasb etgan, jigarrang koʻzli, qovoqlari ostida katta-katta qora dogʻlari bor qiz. Egnidagi eskirgan chit koʻylagi torligidan yosh va goʻzal qomatini siqib qoʻygandi. Zaplatina qoʻl ostidagilar orasida Matryoshka «tilla» xizmatkor hisoblanardi. Chunki u buyruqlarni muhokamasiz bajarish qobiliyatiga ega edi.

– Ey, Xudoyim... bu nima?.. Ha, Viktor Nikolayich... Ey, Xudoyim!.. – deya gʻudranardi Zaplatina devorlar orasida u yoqdan-bu yoqqa borib kelarkan.

– Nima boʻldi?..

– Axir eshitding-ku: ke-lib-di...

– Xoʻsh?

– Tentak! Axir Privalov – millioner, tushunsangchi...Jin ursin, korsetim... korsetim qayerda qoldi?

– Meni tinch qoʻy, iltimos...

– Tentak!.. Yo, Tangrim. Axir Agrippina Filipevnaga necha marta aytdim: «Mon ange,¹ ishonchim komilki, ukangiz bejiz kelmagan...» Ha-a! Mana, huddi men aytgandek boʻldi. Ox! Endi toʻpolon boʻladi: Baxarevlar, Lyaxovskiylar, Plovodovlar... bir tarafdin xursandman, chunki Privalov ularning kibrini sindiradi, yaʼni, Lyaxovskiylar va Plovodovlarning... Ularning dimogʻi toshni yorardi... Shoshmay turinglar, hali bu merosxoʻr sizlarni oʻzingizga keltirib qoʻyadi.. Xaxa... Viktor Nikolayich, nega daraxtga oʻxshab qaqqayasiz? Privalov keldi deyapman, eshityapsizmi?

– Meni tinch qoʻy, dedim senga! Tong sahardan «keldi, keldi» deb boshimni ogʻritib yubording, – dedi janob Zaplatin. – Agar mening ham million pulim boʻlsa... – erining gaplari Zaplatina xonimni battar jigʻibiyron qildi.

– Qiziq, u nega Baxarevlarnikiga bormadi? – oʻzicha fikr qilardi Zaplatina suyaklarini korset bilan yopar ekan. – Aftidan, bir narsani oʻylagan...Shunday boʻlsa ham men hozir Baxarevlarnikiga boraman. Marya Stepanovnani ogohlantirish kerak... Mana senga Nadine toʻplami. Tavba, omad boylarga kulib boqadimi, deyman: shundoq

---

¹ *Mening farishtam* – fr. (izohlar tarjimonlarniki).

ham pullarini qayerga qo'yishni bilishmasdi, endi esa boshga yoqqan qor singari millioner kuyov... Tasavvur qilyapman: Lyaxovskiyning va Veryovkinlarning qizi bor, Plovodovning singlisi, Baxarevlar-da esa birdaniga ikki qiz... marhamat, shuncha kelinga bitta kuyov, bo'lishib olaveringlar!...

– Ayollar – o'zi shunaqa, – xalatining etagiga rangli ipak bilan tushirilgan naqshga o'ychan boqqancha so'z qotdi Zaplatin. – O'zlaricha xayol suradilar. «Kuyov»mush... Odam Peterburgdan keldi. Sizlarning qizlaringizga uylanish uyoqda tursin, qiyo boqmaydi. Bunday baliqsifat qizlarga kim ham uylanardi... Jin ursin!..

– Hech vaqoni tushunmaysiz, azizim, – beparvolik bilan dedi Zaplatina xonim. Bo'yalgan ipak ko'ylakda turgan ayol, jigarrang chiziqli yozgi somon shlapasini bir necha marta kiyib ko'rib, gapida davom etdi. – Erkaklar bunday masalalarning farqiga borarmidi? Sizningcha, Privalov, masalan, Ivan Yakovlevich bilan birga «Magnit»dagi san'atkor qizlarning oldiga boradi va shu bilan o'zini baxtiyor his qiladimi? Xo'sh, shundaymi? Huddi Lepeshkin, Lomtevga o'xshab-a... Aytmoqchi, axir siz ham o'sha davraga qo'shilishga jon deysiz-ku. Iltimos, o'zingizni oqlashga urinmang... Siz, erkaklar, hammangiz bir go'rsiz. Lekin meni aldolmaysizlar. Duch kelgan raqqosaga bizni almashtirasiz. Buni besh barmog'im-day bilaman.

Shu gaplarni aytib, Zaplatina ko'zgu oldida keskin burildi va bor bo'yicha o'zini tomosha qildi. Ko'ylagi nihoyatda beo'xshov turardi. Yelka qismi osilib qolgan, oyoq tarafi g'ijimligidan ko'ylak ostida oyoq emas yog'och bordek tasavvur uyg'otardi. Kiyimidan ko'ngli to'lmagan xonim: «Panafidlar Kapochkaning to'yida sovg'a qilgan yangi ko'ylakni kiysammikan», deb o'yladi. Ammo shu zahotiyoq fikridan qaytdi: – Keragi yo'q...Bunday qilsam Marya Stepanovna ularning ko'zini o'ynatish uchun atayin yasanib kelgan, deb o'ylashi mumkin, – shunday o'ylar ta'sirida xonim qomatini tik tutgancha yuziga mag'rur tus berdi.

– Sen-chi, Xina, – dedi janob Zaplatin rafiqasining oxirgi harakatlarini kuzata turib. – Sen unchalik ham... bilasanmi... Sharobdan kamroq ich... Burning qip-qizil bo'lib qolibdi...

– Burnim? Qip-qizil?

Xioniya Alekseyevna qaddini rostladi va eriga dramatik teatr aktrisalari singari o'qrayib qaradi. So'ngra kiborlarcha so'z qotdi:

– Agar men yo'g'imda bu yerga Agrippina Filipevna kelib qolsa, bugun uning yoniga albatta borishimni aytib qo'ying... Tushundingizmi?

– Tushunmay o'libmanmi: axir endi Agrippina Filipevna bilan asosiy ishingiz, o'zgalar ziyofatida maishat qilish-ku...

Zaplatinlar oilasining Ural tog'lari yonbag'ridagi Uzle shaharchasida bo'lishi tabiiy va o'ziga xos hodisa hisoblanardi. Bu mavjud voqelik natijasida yuzaga kelgan sabablar va oqibatlarining mantiqiy natijasi edi. Ushbu oila o'z asrining haqiqiy vakili sifatida, o'sha davrning intilishlari, yutuqlari va kamchiliklari ifodasi o'laroq xizmat qilardi. Viktor Nikolayich iste'fodagi qo'riqchi askarning o'g'li edi. Bir amallab savod chiqardi va yoshligidanoq tuman sudiga ishga joylashdi. O'ttiz yoshga kirganida 15 rubl maosh oluvchi xodimga aylangandi. O'sha davr hisobiga ko'ra bu daromad ko'rkam kiyinish va amaldorlar uchun mo'ljallangan kamtargina uyda yashash uchun yetarli mablag' edi. O'z mohiyatiga ko'ra ahamiyatsiz bo'lgan so'nggi voqealar Zaplatinning hayotida muhim ahamiyat kasb etdi. Amaldorlar uchun mo'ljallangan so'nggi ziyofatlardan birida u nihoyatda dadil xonimni uchratdi. To'g'ri, bu xonimning o'tmishi haqida shubhali gap-so'zlar yurar, biroq uch ming rubl qalin puli barcha gumonlarni tarqatib yubordi. Zaplatin aqlli kishi edi, shu bois, bir yuz sakson rubl ish haqi uning uchun buyuk kelajak garovi bo'la olmasligini tushunib, o'tmish bilan ko'p ham qiziqmagan ma'qul, degan qarorga keldi. Shunday qilib ular turmush qurdilar. Buning natijasi o'laroq, janob Zaplatinning avvalgi o'n besh rubl maoshi yigirma besh rublga aylandi. Shuningdek, qiymati kamida o'n besh ming rublga teng boshpana, chopag'on ot, ekipajlar, xizmatkorlar, ajoyib sharoit va saqlash bo'lmasidagi mo'maygina daromad sohibi bo'ldi. Bir so'z bilan aytganda, Zaplatinlarning mavqeyi mustahkamlanib, yiliga uch ming rubl sarflaydigan oilalardan biriga aylanishdi. Bu orada Viktor Nikolayich tuman sudida emas, balki yerni o'rganish idorasida topograf bo'lib ishlashiga qaramay, yiliga uch yuz rubl maoshini olishda davom etdi. Albatta, atrofdagilarning barchasi Viktor Nikolayichning daromadi ozligini bilar, shuning uchun odatda

ularning hayoti haqida gap ketganda ayrimlar: «Rahmingiz kelsin, axir Xioniya Alekseyevnaning maktab-internati bor: u fransuz tilini juda yaxshi biladi...», – deyishadi. Boshqalar esa, shunchaki: «Ha, Xioniya Alekseyevna juda aqlli ayol» degan gap bilan cheklanishadi. Shunday qilib olisdagi bu qishloq aholisi, aqlli kishilar yiliga uch yuz rubl maosh olishi, biroq uch ming rubl sarf qilishi mumkinligini tabiiy qabul qila boshladi. Bu holat hech kimga g'alati tuyulmadi, aksincha, aslida ham shunday bo'lishi kerak bo'lgan hodisalardan biri sifatida qarshilandi.

Zaplatinlarning uyi quyidagi tartibda qurilgandi: ko'rkam podyezddan uyning oldi tarafiga chiqiladi. Old eshiklardan biri shinnamgina kichik zalga, ikkinchi eshik alohida-alohida joylashgan uchta xonaga, uchinchi eshik esa internat va Zaplatinlar yashaydigan tarafdarni ajratib turuvchi chegara sifatida xizmat qiladigan qorong'u ayvonga olib chiqardi. Butun uyning markazi bo'lgan mehmonxona esa milliy restoran uslubida zeb berilgan, choqqina oshxona orqali uyning Zaplatinlar yashaydigan qismiga bog'langandi, mehmonxona eshigi esa, alohida joylashgan uchta xonadan yaxlit bino sifatida foydalanish imkonini beradi yoki zalga ulanib ketish mumkin. Zalga did bilan tanlangan mebellar va chiroyli royal joylashtirilgan edi. Qolgan xonalar esa anchayin ta'mirtalab holga kelgan, devorga yopishtirilgan gulqog'ozlar ko'chib qolgan, pardalar Matryoshkaning barmoq izlaridan dog' bo'lib ketgan edi. Xonalardagi mebellar bir qancha bo'laklardan yig'ib chiqilgan edi. Zaplatinlarning uyi har doim gavjum edi: hamisha unisi kelgan, bunisi ketgan. Kelib-ketuvchilarning aksariyati ayollar bo'lib, ular bu xonadonga so'nggi yangiliklardan xabardor bo'lish, g'iybatlashgani kelib, bu yerda gullardan asal yig'ib olgan asalari singari mish-mishlar bilan to'lib qaytishardi. Xioniya Alekseyevnaning Idee fixe¹siga ko'ra, o'z mehmonxonasini jamiyatning eng buyuk markazlaridan biriga aylantirish, bu yerda yoshlarga kiboriy madaniyatni tirik misollar yordamida o'rgatish, hatto semiz insonlarga ham o'zini ko'rsatish, ayollarga o'z go'zalliklari va zeb-ziynatlarini ko'z-ko'z qilish, san'atkor erkak va ayollarga homiy topish, mahalliy iqtidorlarni qo'llab-quvvatlash asosiy o'rinda tu-

---

¹ Oliy maqsadi (fr.).

rardi. Shuningdek, bu yerdagi barcha qizlar – kelin, bo‘ydoqlar esa kuyov sifatida gavalantirishga harakat qilardi. Ushbu ulkan rejani barcha ikir-chikirlarigacha amalga oshirish uchun esa, Zaplatinlarning mablag‘i yetarli emasdi. Ushbu davralarning eng badavlat oilalari bo‘lmish Baxarevlar, Lyaxovski va Plovodovlarning mazkur xonadonni chetlab o‘tishgani esa Xioniya Alekseyevna uchun eng alam qiladigan jihat edi. Biroq bu holatda Xioniya Alekseyevnaning hech qachon yorqin kelajakdan umid uzmaganini ta’kidlash adolatdan bo‘lardi. U hamisha to‘riga ulkan o‘lja tushishini sabr bilan poylab, to‘r to‘qishdan to‘xtamaydigan o‘rgimchak singari «zamon o‘zgaruvchan, kim bilsin, balki ertaga bizning ko‘chamizda ham bayram bo‘lib qolar», degan ishonch bilan yashardi.

– Bu Xioniya Alekseyevna deganlari uch qavatli parazitning xud-di o‘zi, – degan edi xususiy advokat Nikolas Veryovkin. – Bilasizmi, shunaqa suv qo‘ng‘izi bor, lotinchada nima deb atalardi-ya, jin ursin yodimdan chiqdi. Xullas, o‘sha qo‘ng‘izning ichida parazit chuvalchang, chuvalchangning ichida esa qandaydir qurt yashaydi... Tushunyapsizmi? Chuvalchang qo‘ng‘izni, qurt esa chuvalchangni yeb boraveradi... Bizning Xioniya Alekseyevna ham shunday... U bizni, biz esa qo‘limizga kim tushsa, o‘shani yeymiz!

Xioniya xonim ziyofat-u bazmlardan yoki mehmondorchilikdan bo‘shab, uyiga qaytganda, aniqrog‘i, tungi soat ikkidan kunduzgi soat o‘ngacha, ya‘ni, uyqudan uyg‘onguncha bo‘lgan vaqtini oilaviy hayoti uchun ajratilgan, deb hisoblardi. Qolgan payt esa vaqtini butunlay uyiga kelgan mehmonlarni kutib olish yohud tanishlarini ko‘rgani borishga sarflardi. Bunday hayot tarzi uning eri Viktor Nikolayichni to‘liq qoniqtirardi. Chunki, erkinlikda sevimli mashg‘uloti – siyosat bilan shug‘ullanish imkoni ko‘proq bo‘lardi. Uning uchun yumshoq kursida o‘zi yoqtirgan «mokka» ichimligidan xo‘plab, gazetalarning so‘nggi sonida berilgan yangiliklarni o‘qib o‘tirishdan yaxshiroq mashg‘ulot yo‘q edi. Viktor Nikolayichning fikri-zikri hamisha Yevropa siyosatining o‘ziga xos jihatlari to‘g‘risidagi o‘y-xayollar bilan band bo‘lardi: Bikonsfild, Bismark, Gambetta, Andrashi, Grant kabi yetuk siyosatchilarning faoliyati har doim mushohada qilishga arzirdi. Janob Zaplatin o‘z mehmonlariga nisbatan shunday yo‘l tutardi: ularni tavoze bilan qarshilar, iltifot

ko'rsatar, jilmayardi va ular orasidan birortasini yevropacha siyosat haqidagi fikrlari bilan o'rtoqlashish uchun burchakka tortqilardi.

– Men erim bilan maslahatlashishim kerak, – odatda gap biror jiddiy mavzuga borib taqalsa Xioniya Alekseyevna hamisha shunday javob qaytarardi. – Uning ijozatisiz biror ish qilishimni yoqtirmaydi...

Tabiiyki, bu gaplar faqatgina rasmiyatchilik uchun bo'lib, bundan ko'zlangan maqsad Viktor Nikolayichning boshqalar oldida obro'sini oshirish edi xolos. Er-xotin hech qachon maslahatlashmasdi, ular orasidagi gap-so'z asosan yomon ob-havo yoki bir kun oldingi ichkilik ta'sirida bo'ladigan bosh og'riq sabab yuzaga keladigan mayda janjallardan iborat bo'lardi. Viktor Nikolayich rafiqasining ishlariga aralashishni istamasdi.

Xioniya Alekseyevnaning maktab-internatiga kelsak, uning mavjudligi o'ziga xos sirlarga ega edi: xususan, bu yerda yashovchilar ham, uzoq qarindoshlar ham, yetimlar va tarbiyalanuvchilar ham bir necha oy yashab, izesiz g'oyib bo'lardilar. Ularning o'rniga boshqa qarindoshlar, boquvchisini yo'qotganlar va tarbiyalanuvchilar paydo bo'lardi. Bundan Xioniya Alekseyevnaning butun dunyoga tarqalib ketgan behisob qarindoshlari bor, deb o'ylash mumkin edi. Biroq ushbu maktab-internatda nimalar o'qitiladi, kim o'qitadi degan savolga Xioniya Alekseyevnaning ham javob berishi mahol edi. Internatni tashqi dunyo bilan bog'lovchi yagona vosita Matryoshka edi.

Zaplatinlar xonadonidagi hayot tarzi haqida ta'riflarni fransuz tili mazkur oilaning yuragi, alfa-omegasi bo'lganini aytmay turib yakunlab bo'lmaydi. Bu uyga kirgan har qanday oila havoda fransuz iboralari uchib yurganini his qiladi. Mehmonlarni kutib olishda ham, kuzatishda ham ulardan foydalanilardi. Rus tilida aytish uyat hisoblangan so'zlar, tildan bexabar kishilarni mayna qilishda va so'zlariga o'ziga xos ohang berishda fransuz tili asosiy o'rin tutardi. Xioniya Alekseyevnaning hayotida fransuz tili barcha mavjud imkoniyatlarning asosiy manbai hisoblanardi. Eng muhimi, uning yordami bilan Xioniya Alekseyevna juda jiddiy, nihoyatda o'qimishli va umuman olganda ilg'or ayol sifatida katta obro'ga ega edi.

II

Baxarevlarning uyi Nagornaya ko'chasining oxirida joylashgan. Bu uy bir qavatli bo'lib, ko'chaga qaragan o'n beshta derazasi bor edi. Binoning qiyofasida allaqanday xushmanzara va shinamlilik barq urib turardi (qanchalik g'alati tuyulmasin, har bir uy o'z qiyofasiga ega). Ushbu keng yashil tom ostida, yovvoyi kulrangga bo'yalgan pastakkina devorlar ortida hayot shunday osuda tarzda kechardi. Kalta ipak parda tortilib, tokchasiga gullar terib qo'yilgan kichkina va yorug' derazalar nuroniylardagina bo'ladigan samimiy tabassum bilan tashqariga boqib turardi, Nagornaya ko'chasining piyodalar yo'lakchasi bo'ylab o'tib borayotganlar hayotdan mamnunlik va oilaviy baxt ufurib turgan Baxarevlar uyi derazalariga hasad bilan boqishardi. Bu o'tkinchilarning aksariyati hayot qiyinchiliklari, turmush tashvishlaridan qutulib, bir oy, bir hafta yoki bir kungina bo'lsa ham mana shu ulug'vor va qadimiy uyda yashashni orzu qilgan bo'lsalar ajab emas.

Uyning arxitekturasi ham o'ziga hosligi bilan ajralib turardi. Ulkan tosh darvoza xuddi sirkda bo'lgani kabi mayda sariq qum sepilgan keng hovliga olib chiqardi. Hovlidan uyga olib kiruvchi ikkita eshik orasida keng ayvon barpo etilgan bo'lib, u chim bilan qoplangan va chig'anoqlar bilan bezatilgan markizaga¹ ulanib ketgan edi. Ayvondan keng va pastqam zinapoyalar orqali yashil yog'och panjara bilan o'ralgan go'zal gulzorga o'tilardi. Hovlining ichkari qismida mustahkam yog'ochdan yordamchi qurilmalar bor edi. Ular va uy o'rtasida chiroyli cho'yan panjara yordamida yashil setka bilan ko'tarilgan akatsiya hamda nastarin gullaridan iborat jonli devor cho'zilib ketgandi. Uyning asosiy binosiga parallel ravishda oshxon, hammom va izvosh xonasini o'zida jamlagan uzun yog'och kulba joylashgan edi.

Baxarevlar uyi ichki tomondan ikki qismga bo'linib, har birining alohida kirish joyi bor edi. Uyning darvozaga yaqin joylashgan old tarafi uy sohibi Vasiliy Nazarichga tegishli, ikkinchisi esa uning rafiqasi Marya Stepanovnaga tegishli. Old tarafdin kirishingiz bilan sizni asrlar davomida saqlanib kelayotgan qanoat muhiti qamrab oladi.

---

¹ Hovlini quyosh nuridan to'suvchi matoli ulkan soyabon (fr.).

Uyning har ikki qismi ham pollari yarqiragan, devorlariga yangi gul-qog'ozlar yopishtirilgan bir qancha xonalarga ega edi. Shiftlar rang-barang naqshlar bilan bo'yalgan, kichkina oq eshiklar esa har doim kecha bo'yalgandek yaltirab turardi. Xonadan xonaga olib o'tuvchi yo'laklarga esa qalin va yumshoq gilamlar to'shalgan. Uyning Vasily Nazarich va Marya Stepanovnaga tegishli qismlarining bir-biridan farq qiluvchi taraflari ham mavjud bo'lib, bu haqda keyinroq so'z yuritamiz. Chunki, ayni paytda uyning ikkinchi kirish tarafiga Xioniya Alekseyevnaning ekipaji shitob bilan kelib to'xtadi va xonim shu zahoti uni qarshilash uchun ayvonga chiqqan allaqanday qizga xushnud holda bosh irg'adi.

– *Ax, mon ange!* – deb xitob qildi Xioniya Alekseyevna quruqshab qolgan ko'kimtir lablarini qizning pushti yonog'iga bosib. – *Je suis charmee!*¹ Azizam Nadine, siz bugun atirgul kabi go'zalsiz!... Bo'zdan tikilgan ko'ylagingiz juda yarashipti... Siz «Faust»dagi Margaritaning o'zisiz... Uning boqqa chiqib keladigan sahnasi yodingizdami?

Baxarevlarning to'ng'ich qizi Nadejda Vasilyevna yigirma yoshlardagi baland bo'yli, yoqimtoy qiz edi. Ehtimol, uni chiroyli de-yish mumkindir, biroq Margaritaga xatto yaqin kelolmasdi. Xioniya Alekseyevnaning muqoyasasidan so'ng qizning bo'liq yuzida xotirjam jilmayish ko'zga tashlandi. Biroq uning ingichka qoshlari ostidagi qalin qop-qora kipriklar bilan qoplangan quyuq kulrang ko'zlari jiddiy va o'ychan tarzda boqardi. U yozgi somon shlapasi ostidan tushib turgan, silliq qilib taralgan och-sariq kokillarini qo'li bilan to'g'irlab, xotirjam so'z qotdi:

– Siz chindan ham meni Margaritaga o'xshaydi, deb hisoblaysizmi?

– Bo'lmasamchi! Margaritaning aynisi!...

– Axir yaqindagina meni boshqa birovga qiyoslagandingiz-ku?

– E, ha, u butunlay boshqa masala: agar siz rus sarafanini kiy-sangiz...Darvoqe, Marya Stepanovna uydami? Men juda-juda muhim masala yuzasidan keldim. O'ylaymanki, *mon ange*, bu masalaning bir uchi sizga ham taalluqli...

---

¹ Men hayratdaman! (fr.).

– Katta ehtimol bilan, menga kuyov izlash haqida bo‘lsa kerak?

– Buning nimasi yomon, *mon ange*? Har bir Margaritaning o‘z Fausti bo‘lishi shart. Bu tabiat qonuni... Lekin men hech kimni qidirmadim, aksincha, kuyovning o‘zi bizni topdi. Xuddi osmondan tushgandek...

– Qattiq tushib jarohatlanmagandir?

Xioniya Alekseyevna qo‘llarini shamol tegirmoni singari siltab, darvozaga yaqin eshikdan ichkariga kirib ketdi. U xuddi o‘z uyida yurgandek dadil odimlab, bir necha xonalardan o‘tib, uyingning ikki yarmini bir-biriga bog‘lab turadigan qorong‘u va tor yo‘lak bo‘ylab yurib borardi. Qorong‘ulikda kimdir kichkina va yumshoq kaftlari bilan Xioniya Alekseyevnaning ko‘zlari yopdi hamda qizlarga xos bo‘lgan jarangdor ovoz bilan so‘radi: «Kimligimni toping-chi»

– Ax, uloqcha... – deb pichirladi Xioniya Alekseyevna issiq va bo‘liq kaftlarini ochib. – Siznikida sendan boshqa kim ham hazil qilardi? Hozir Nadineni ko‘rdim... Unga tabassum qilish ham juda og‘ir tuyulsa kerak... Hayolida qizlarga xos bo‘lgan hech narsa yo‘q... Xo‘-o‘sh, salom, Verochka, *ma petite, chevre!*¹

Eh, yoshlik, yoshlik, har bir hazil va kulgu hozirgacha esimda.

– Nega qayg‘urasiz, Xioniya Alekseyevna? – so‘radi Verochka, mehmonni cho‘lpillatib o‘parkan. Verochka hech narsani shovqinsiz bajara olmasdi, hammani «yalab chiqardi». Uning o‘pichlari haqida Nadejda Vasilyevna shunday ta’rif bergandi.

– Ax, *ma petite*,² hali hammasi oldinda: ko‘z yoshlar ham, ehtimol yurak siqilishi ham bo‘lar...

– Mayli, siqilsin: men o‘shanda yig‘layman. Oyim ibodat qilyaptilar...Axir siz ularning oldiga keldingiz-ku shundaymi?

– Ha, albatta, men uni zudlik bilan ko‘rishim kerak, – dedi jiddiy tarzda Xioniya Alekseyevna g‘ijimlangan belbog‘ini to‘g‘rilab. – Bu juda muhim, – ma’noli tarzda qo‘shib qo‘ydi u.

– Men hozir, – shunday degancha Verochka ilkis o‘girildi va tezda g‘oyib bo‘ldi.

---

¹ Mening jajjigina uloqcham!.. (fr.).

² Mittivoyim (fr.).

Yugurib ketayotgan Verochkani ko'zlari bilan kuzatib qo'yarkan «Bunisiga kuyov qidirishning hojati yo'q: o'zi topadi», – deb xayol qildi Xioniya Alekseyevna va jilmayib qo'ydi. – Agar u, o'zini hammadan muhim hisoblab, aftini burishtirib oladigan boshqa qizlarga o'xshamasa... Kamiga o'zlarini tarbiyali hisoblashadi, turmushga chiqish payti kelganda esa, kuyov qidirish uchun men sarson bo'laman. O'rgildim, bunaqa malikalardan!

Xioniya Alekseyevna uncha katta bo'lmagan, burchakli xonaga o'tdi. Bu xona qadimiy mebel bilan jihozlangan bo'lib, kumush idishlar va qimmatbaho chinnilar bilan liq to'la edi. Xitoy finjonlari, yapon guldonlari, sevr va sakson to'plamlari ulkan oynalar ortida yarqirab ko'rinardi. Old burchakdagi zarrin devorga turli ramzlar tushirilgan, qadimiy yozuvlarning tasviri qorayib turardi; o'tmishdagi buyuk ajdodlar yuzlari, burunlari va lablari ipga tortilgan, peshona va ko'z osti chuqur ajin bosgan holda marvarid, olmos, zumrad va yoqutlar bilan bezatilgan qimmatbaho oltin ramkalarda juda g'arib ko'rinardi. Ularning oldida hech qachon o'chmaydigan chiroq zaif shu'la sochib turardi. Unchalik katta bo'lmagan derazalar toza oppoq pardalar bilan to'silgandi. Laklangan deraza tokchaloriga terilgan gultuvaklar o'rtasida o'rmon mevalaridan tayyorlangan ichimliklar solingan shisha chelaklar joylashtirilgandi. Xioniya Alekseyevna yumshoq Eron gilamlaridan yurib, qizil daraxtdan yasalgan, oyoqlari o'rniga sher panjalari qo'yilgan stol yonidagi divan qarshisida to'xtadi. Bu xonada o'ziga xos havo hukmron edi: shudring tutatqi hidi, daraxt yog'i, xushbo'y giyohlar va faqat Xudogagina ayon bo'lgan allaqanday yoqimli islar bu yerga birinchi marta kirgan kishining boshini aylantirib qo'yishi shubhasiz. Devorga yopishtirilgan guldastalar tasviri tushirilgan, tilla suvi yugurtirilgan to'q ko'k gulqog'ozlar xonaga o'ziga xos yoqimli oydinlik bag'ishlardi. Og'ir tilla ramkadagi moybo'yoq bilan chizilgan qadimiy surat aynan shu divan tepasida osilib turardi. Unda birinchi fransuz inqilobi kostumlarini kiygan yigit va qiz shohlari tarvaqaylagan daraxt ostida o'tirgancha bir-birlariga mehr to'la nigoh bilan boqishardi. Divanning o'ng tarafida esa, devorda kichkina eshik bo'lib, jigarrang pardalar bilan to'silgandi. Bu shaxsan Marya Stepanovnaning yotoqxonasi edi.

– Yaxshi xabarning qanoti bo‘ladi, deyishadi! – dedi yotoqxona eshigi oldida paydo bo‘lgan baland bo‘yli, to‘ladan kelgan ayol shodon ovozda; uning yelkasi osha Verochkaning jonli, pushti chehrasi va kulgili do‘ng peshonasi namoyon bo‘ldi.

– Oh! Marya Stepanovna... – dedi Xioniya Alekseyevna qomatiga tortilgan kamonlar yordamida divandan turarkan. Qavs ichida aytish lozim, bu kamonlar faqatgina go‘zallik uchun emas, balki kiyimdagi dog‘ va yirtiqalarni yopish uchun ham xizmat qilardi. – Men chindan yaxshi xabarlar keltirdim sizga.

Marya Stepanovnaning ko‘rinishidan aniq yoshini bilish mushkul edi. U o‘zini shunchalar yaxshi saqlagan ediki, yonoqlari yashnab turgan tarang yuzlar, tiyrak boquvchi qora ko‘zlarga qaragan kishi unga aslo 55 yosh bermasdi. U eski bichimdagi orqasi burmasiz, belidan sezilar-sezilmas choklar o‘tgan moviy rangli shoyi sarafan kiyib olgandi. Oq batis ko‘ylak chiroyli burmalari bilan o‘zimizdan chiqib turar va to‘pbarggulli bezagi bilan sutdek oppoq bo‘yinni to‘liq yopgan edi. Sarafanning old tarafiga ikki qator qilib tepa qismidan etakkacha zar uqa tikilgan edi; uqalar orasida esa qimmatbaho ametist toshli tugmalar yarqirab turardi. Quyuq malla sochlar sarafanga o‘xshash mato yordamida chiroyli qilib yig‘ilgan; matoning old chetlari sadaf bog‘ich bilan bezalgandi. Bu kiyimda Marya Stepanovna tarixiy rus go‘zallariga o‘xshardi. U baland qizil poshnali tuflida ohista mehmonning qarshisiga chiqib, u bilan o‘pishib ko‘rishdi.

– Verochka, sen qaznoqqa tushib chiqsang bo‘lardi, – dedi Marya Stepanovna divanga o‘tirarkan. – U yerda bankada murabbo bor... Ha, aytmoqchi, yo‘l-yo‘lakay Dosifeyushkaga ayt, bizga choy bersin.

Verochka Xioniya Alekseyevna nima demoqchiligini judayam bilgisi kelayotgandi, shu bois, bu topshiriqdan so‘ng norozi bo‘lganicha istamaygina xonadan chiqdi. Chunki, Xioniya Alekseyevna hamisha o‘zi bilan bir olam hikoyalar, yangiliklar olib kelardi. Bu safar esa o‘z og‘zi bilan «Marya Stepanovnani ko‘rishi juda va juda zarur» ekanini aytgandi. Demak aytiladigan gap har doimgidan ham muhim va qiziqarli bo‘lishi tabiiy. «Onaxonimiz shunaqa!» – deb o‘yladi qiz shundoq ham lo‘ppi lablarini shishirib.

– Nega uni chiqarib yubordingiz? – so‘radi Xioniya Alekseyevna Verochka chiqqandan so‘ng.

– Hali yosh: ko‘p bilgan – tez qariydi.

– Eh, Marya Stepanovna, sizga shunday yangilik olib keldimki! – dedi Xioniya Alekseyevna tantanali ohangda siyrak qoshlarini shlapasigacha ko‘tarib. – Kecha Pri-va-lov keldi... Sergey Aleksandrich Privalov... Nahotki eshitmagan bo‘lsangiz???...Ha, u keldi.

Bu yangilikdan Marya Stepanovna bo‘shashib qoldi va sarosimaga tushgan holda pichirladi:

– Qanday qilib... Qayerga joylashdi?

– «Oltin langar»da, mehmonlar uchun mo‘ljallangan, rublli xonani band qilgan, – axborot berdi Xioniya Alekseyevna. – U bilan birga yana bir kishi kelgan...uchta chemodan...Kelishi bilan uxlashga yotipti.

– Bu Privalov deganlari nima uchun traktirda qoldi?

– Traktirda emas, mehmonlar uchun mo‘ljallangan xonada, Marya Stepanovna, – deya uning gapini to‘g‘irlagan bo‘ldi Xioniya Alekseyevna.

– Yo tavba, onajonim, men uchun farqi yo‘q... U yerda hech qachon bo‘lmaganman. U nima uchun biznikiga yoki o‘z uyiga bormadi? Kelsa haydab yubormasdik...

– Bekor bunday deyapsiz, Marya Stepanovna!.. Axir aqlli odam bunday vaqtda boshqalarni bezovta qiladimi? To‘g‘ri, Privalovning o‘z uyi bor, biroq hozir u yerda ijarachilar yashayapti. Privalov uchun siznikiga kelishi to‘g‘riroq bo‘lardi, biroq u sizning ham qizlaringiz – ya’ni, kelinlar borligini juda yaxshi tushunadi... Bilasizmi, yosh yigit uchun o‘zini to‘pori ko‘rsatish noqulay. Ochig‘i, men Privalovning kelganini eshitishim bilan ibodat qildim: xayolimga kelgan birinchi fikr Xudo Nadine uchun qanday ajoyib kuyovni yuboripti, deb o‘yladim...O‘zim esa yig‘ladim... Nima uchun yig‘laganimni bilmayman, lekin ko‘zimdan tinimsiz yosh quyilardi. Hozir sizni oldingizda...

– Balki, Privalov bizsiz ham allaqachon uylangandir?

– Ox, Marya Stepanovna! Sizni bekordan-bekorga bezovta qil-magan bo‘lardim. Men Matryoshkani atayin besh marta yubordim. U Privalovsk odamining oshxonachisidan barcha nozik masalalarni surishtirib bildi. Yo Tangrim, barchasini o‘zing foydali tarzda tartibga sol. Agar shu ham kuyovlikka bo‘lmasa, unda butun dunyoni ayla-

nib chiqishingiz kerak bo'ladi: yosh, chiroyli, boy. Mil-lion-ner... Yana o'zingiz yaxshiroq bilasiz!

– Millionlarni hali o'zi ishlab topishi kerak, – dedi Marya Stepanovna labini burib...

– Rahmingiz kelsin, nimalar deyapsiz? Axir onasining o'limidan so'ng unga besh yuz ming meros qolgan...

– Yana uch yuz qo'shing, Xioniya Alekseyevna.

– Xo'sh, nima bo'пти? Boring ana ikki yuz ming bo'lsin. Bu ham pul.

– Axir ularni, allaqachon Peterburgda ishlatib bo'lgandir.

– Hech qancha ishlatmagan... Nikolas Veryovkin u bilan universitetda birga o'qigan. Uning aytishicha «Privalov eng kamtar yigit». Undan tashqari, otasidan so'ng Privalovga uch million qoladi... Shunaqami?

– Kampir buni ikkilanib aytdi, Xioniya Alekseyevna... Bu pullarni, agar ular bor bo'lgan taqdirda ham, olish oson emas. Axir zavodlarining barchasi qarzga botib yotipti-ku.

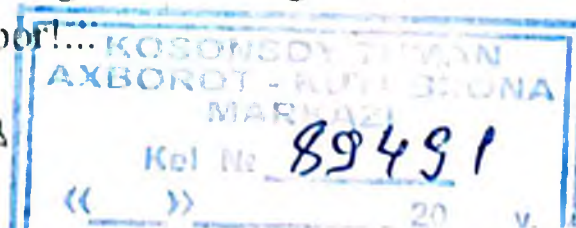
– Oh, Xudoyim!.. – iltijo qildi Xioniya Alekseyevna. – Nima uchun barchaga, har bir odamga Privalovning uch million olishi kundek ravshan bo'lib turganda, siz bu haqiqatning aksini tushunishga urinyapsiz? Ha, uch, uch, uch!..

So'nggi so'zlar likobchada gilos murabbo ko'tarib burchakli xona oldiga yaqinlashgan Verochkaning kichkina pushti quloqchaloriga to'lig'icha yetib bordi. Ayniqsa, Privalov familiyasi uni titratib yubordi... Nahotki bu Kostya bilan bir gimnaziya o'qigan va ularning uyida yashagan o'sha Seryoja Privalov bo'lsa? Xatto bir marta o'yin o'ynashganda qiz uning qulog'ini tishlab olgandi...Noma'lum sabablarga ko'ra Verochkaning yuragiga vahima tushdi, shu on hayolida chaqmoq kabi bir fikr yarq etdi: «Kuyov...Nadi uchun kuyov!»

– Senga nima bo'ldi, Verochka? – dedi Marya Stepanovna, piyongul singari qizarib xonaga kirgan qizidan.

– Men...men, onajon, zinadan yugurib chiqdim, – deya javob berdi Verochka, battarroq qizarib.

– Ox, yoshlik, yoshlik! – ko'zlarini yumgancha shirin ovozda pichirladi Marya Stepanovna. – Ha... Yoshlik degani shu: begunoh, uyatchan va kulgili. O'n oltiga kirmagan kim bor!...

Verochka shu vaqtdagi uyalishi, katta ochilgan jigarrang ko‘zlari, yuziga yugurgan tabassumi va kulgichlari bilan chindan ham juda chiroyli edi. Uning tim qora sochlari singlisiniki singari silliq taralgan edi, faqat sochning peshonaga yaqin qismidagi jimjiloq singari chiqib turadigan kichik tutamchani hisobga olmaganda, deyarli bir xil edi. Quvur singari og‘ir kokili yelkasi osha tushib turardi. Faqatgina yengil och libos unga yengiltabiat xonim tusini berib, qizning go‘zalligini buzib turardi. Biroq yorqin ranglar Verochkaga ishtiyoq berardi, u hamisha pushti, nastarin yoki ko‘k kiyimlarda tovlanishni yaxshi ko‘rardi. «A...kamalak», – degan edi Veraning akasi Viktor Vasilich uning kiyinishiga qarab. U endigina o‘n olti yoshga kirgandi, shu bois aqlini olgan bu uzun ko‘ylagiga hali unchalik moslasha olmagandi. Tabiiyki, Verochkaning qomati hali to‘liq shakllanib ulgurmagandi, shuning uchun u hanuz otasi hazillashib aytadigan «bulochka»ning o‘zi edi.

Oradagi sukunatni xonaga juda qattiq haqoratlangan insonning g‘azabdan pishqirishiga o‘xshab qaynab turgan kichikroq samovar olib kirgan Dosifeyaning paydo bo‘lishi bilan bo‘lindi. Dosifeya xuddi Marya Stepanovna singari baland bo‘yli, chiroyli ayol edi. Biroq uning yuzi barcha kar-soqovlarda bo‘ladigan biroz qo‘pol ifoda kasb etardi.

Marya Stepanovna unga bir qancha qo‘l ishoralari qildi: Dosifeya hayrat to‘la ko‘zlari bilan atrofga qaradi, keyin yugurganicha xonadan chiqib ketdi va bir daqiqadan so‘ng Nadejda Vasilyevna kitob o‘qib o‘tirgan ayvonga yetib bordi. Kar-soqov ayol uni bag‘riga qattiq bosib, o‘pichlari va ko‘z yoshlari bilan yuzini, bo‘ynini va qo‘llarini ho‘l qilib tashladi.

– Senga nima bo‘ldi? – hayron bo‘ldi Nadejda Vasilyevna, Dosifeya biroz shashtidan tushgach.

– Mmm...aaa... – imo-ishora qildi Dosifeya qo‘li va boshini qimirlatib.

– Shu yetmay turuvdi, – dedi Nadejda Vasilyevna, – Bu Xioniya hammani aqlan ozdiradi.

Qiz Dosifeyaga buning barchasi hazil ekanini, hech qanday kuyov yo‘q va bo‘lmasligini imo-ishora orqali tushuntirdi. Dosifeya esa ishonmagandek boshini sarak-sarak qildi va harakatlari bilan

unga bu gaplarni Marya Stepanovnaning shaxsan o'zi aytganini ta'kidladi.

III

– Bu Privalov! – qichqirib yubordi Xioniya Alekseyevna hovlining old qismiga kelib to'xtagan foytundan tushgan baland bo'yli, kulrang shlapa kiygan janobni ko'rishi bilan.

– Qanaqasiga...tez...balki, – dedi o'zini yo'qotib qo'ygan Marya Alekseyevna. – Verochka, zudlik bilan otamizning oldiga yugur... unga.. Oh, endi nima qilaman?

– Verochka, Nadineni chaqiring, – topshiriq berdi Xioniya Alekseyevna.

– Ha, ha, chaqir uni, – deya bu fikrni ma'qulladi Marya Stepanovna. – Qanday qilib?... Aksiga olib bugun tushlikka hech narsa hozirlamagandik. Oh, Xudoyim! Uning tunda keldi deganingizga, biznikiga ertaga keladi deb o'ylagandim...Menimcha Nading yangi ko'ylagi ham yo'q edi. Tikuvchiga buyurtma berganmiz, ammo hali ham olib kelinmagandi...

Nadejda Vasilyevna Verochka bilan qorong'u ayvonda qarshilashdi; u qo'lida buklangan kitobini ushlagancha o'z xonasiga ketayotgandi.

– Yur, Xudo haqqi, tezroq yur!... shivirladi Verochka oyoq uchida yugurib kelib.

– Senga nima bo'ldi, Verochka?

– Men bilan yursangchi...

Nadejda Vasilyevna, Verochkadan biror narsa bilish qiyinligini tushunib, ayvon bo'ylab yurib ketdi. Verochka bir zum uning ortidan qarab turdi-da, shitob uni quvib yetdi. Yo'l-yo'lakay ko'ylagini tartibga keltirdi va opasining qo'lidan tutib, jimgina uning bo'ynidan o'pdi.

– Menimcha, bugun hamma aqldan ozgan, – dedi Nadejda Vasilyevna singlisining quchog'idan chiqqach norozi ohangda. – Buzoqchaga o'xshab yalab-yulqashlarning sababi nima? Boya Dosifeya sal qolsa meni bo'g'ib qo'yardi, endi esa sen...

– Nadya... – deya bo'g'iq ovozda shivirladi Verochka. Uning yuragi qinidan chiqqudek urar, huddiki yuragini joyiga solmoqchiday ko'kragini changallab olgandi. – Keldi... Privalov!..

Nadejda Vasilyevna onasining xonasi tomon yurdi, Verochka esa oyog'ining uchida old eshik tarafga bordi va kalit tirqishidan Privalovni kuzatdi. U ayni paytda xonaning o'rtasida qariya Luka bilan suhbatlashib turardi.

– Nima bo'ldi, meni tanimadingmi? – so'radi Privalov ko'zlari pirpirab turuvchi past bo'yli oqsoch qariyadan.

– Yo'q...taniyolmadim, – dedi Luka quruqshagan lablarini ohista qimirlatib.

– Seryoja Privalovni eslaysanmi?

– Otajonim, Sergey Aleksandrich!.. – titroq ovozda xitob qildi Luka mehmonning ustidagi paltosini olish uchun borarkan. Shu asnoda uning surtugi yengini o'pdi. – Keksayib xotiram zaiflashib qolibdi... Ox, Xudoyim! To'polonchilar, qaroqchilar...

– Vasiliy Nazarich salomatmi? – so'radi Privalov.

– Ha, ha...Ya'ni...Ox, nega ezmalanayapman!.. Meni afv eting, otaginam, ruxsat bering, men ularga xabar bersam. Mehmonxonada biroz kutib turasizmi...bu qanday quvonch!

– Xo'sh, senchi, Luka, ahvoling qalay? – so'radi Privalov, mehmonxonaga kirarkan.

– Har doimgidek; issiq pechka ustida yotadigan mushukka o'xshab yashayapman. Faqat, la'nati oyoqlarim menga quloq solmayapti. Xuddi birovning oyoqlarida yurganga o'xshayman... Xudoyim-ey! Tekis yo'ldan yurib ketasiz, chap oyog'ingiz o'z-o'zidan ko'tarilib ketaveradi. Xuddi zinadan chiqayotganga o'xshaydi.

Luka ikki-uch daqiqa davomida chollarga xos ezmalik bilan bu xonadonda sodir bo'lgan voqelarni, xususan, xo'jayinning ham bir oyog'i oqsayotgani, Kostenka bilan oralaridagi ziddiyat va qachon qarasa uxlashdan boshqa narsaga yaramaydigan «Kamardin Igrenka»ni ishga qabul qilib uning, ya'ni Lukaning, dilini qattiq og'ritganlarini gapirib berdi.

– Ana o'zi, – dedi Luka, yosh va kelishgan xizmatkorga ishora qilib. – Tovba, o'zicha kokilini tarab olipti! Ammo, siz haqingizda shaxsan o'zim xabar beraman, Sergey Aleksandrich... Ox, siz qanchalar yaxshi odamsiz... a! Men sog'lom oyog'im bilan... Ox sen, samoviy bekacha!

So'ngra Luka chap oyog'ini sudragancha emandan ishlangan yopiq eshik tarafga qarab yurdi. Verochka ko'rganlaridan to'liq qoniqish hosil qildi: u Nadining qallig'ini hamisha afsonaviy mavjudot sifatida tasavvur qilardi, Privalov aynan o'sha mavjudotning o'rnini bosishga nihoyatda loyiq ko'rindi. Axir Nadya – go'zal, aqlli va o'ziga xos qiz edi. Tabiiyki, uning qallig'i ham hech kimga o'xshamasligi lozim edi. Birinchidan, Privalov – millioner (Verochka amaliyotga ko'proq e'tibor qaratardi, shu bois bu sehrli so'zning qadrini yaxshi bilardi); ikkinchidan, u haqda shunchalar ko'p gapirishgandi va u to'sattan o'zini yashirgan mavhumlikdan chiqib keldi... Uning baland bo'yi, ovozi, hatto chetlari qizg'ish uzun malla soqoli, – barcha-barchasi Verochkaning ko'zida ajoyib edi. Shu bilan birga, Privalovni chiroyli deb bo'lmasdi. Yuzi notekis, iyagi turtib chiqqan, og'zi katta jigarrang ko'zlari esa kichkina edi. Ammo tan olish kerak, bu ko'zlar mehrlil boqardi, biroq bu chiroyli bo'lish uchun kamlik qilardi.

– Iltimos, u bilan sen gaplashib ko'r! – dedi jahl bilan Marya Stepanovna xonaga yugurib kirib kelgan Verochkaga opasini ko'rsatib. – Hatto ko'ylagini kiyib ko'rishni ham xohlamayapti...

– Xo'sh, u qanday ekan: chiroylimi? Qorasochmi? Mallami? Eng muhimi – ko'zlari, uning ko'zlari qanaqa? – xuddi qop yorilib donlar har tomon sochilib ketgandek savollarini yog'dirdi Xioniya Alekseyevna.

– Baland bo'yli...uzun soqol qo'ygan... Luka bilan gaplashib turardi.

– Ox, Verochka, ko'zlari...uning ko'zlari qanaqa?

– Menimcha, qora...yo'q, kulrang...qora...

– U Luka bilan nima haqda gaplashdi? – so'radi Marya Stepanovna.

Verochka ko'rganlarini bir joyga jamlashga harakat qildi, ammo, shu qadar chalkashib ketganidan hadeb bir narsani takrorlardi. Nadejda Vasilyevna nima qilishi, qayerga borishini bilmaganidan, sukut saqlab bu jarayonni kuzatib turardi.

Privalovning kutilmaganda paydo bo'lishi Baxarevlar uyida boshdan oyoq tartibsizliklarga sabab bo'ldi. Marya Stepanovna yotoqxonasida uy bekasi Dasha va Xioniya Alekseyevna yordamida uchinchi sarafanini kiyib ko'rayotgandi; Verochka esa qaysi ko'ylagi

ko'proq ma'qul ekanini aniqlab, pushti kiyimni tanlaguncha, qo'liga birinchi ilingan kiyimga o'ralib oldi. Har doimgidek, bunday holatda ilgaklar sinar, tugmalar uzilar, choklar yorilib ketardi; bu vaziyatda igna-ip ishlatish masalani yechishdagi eng yaxshi yo'ldek tuyulardi, ammo buning uchun Dosifeyaning oldiga borish kerak edi. U esa, ayni paytda oshxonada shu darajada band ediki, idish tovoqlaridan boshqa narsani o'ylashni istamasdi. Qariya Luka – u ham qo'lida ohak va bir parcha lattani tutgancha eshikning bronza tutqichini sayqallash bilan ovora edi.

– Mehribon Tangrim, barini foydali qil... – dedi sodiq keksa xizmatkor qo'lidagi lattaga tupurib. – Menimcha, shunday yaxshi bo'ladi, yaxshi bo'ladi... Tavba! Qancha o'ylasang ham, bunaqasi xayolingga kelmaydi!..Men esa, qanday yaxshiman...o'z ajdodlarimdan o'tib ketdim. Otam daraxtga o'xshardi: ursa ham tepsa ham tebranib turaverardi.

– Hech bo'lmasa siz, Xioniya Alekseyevna, iltimos, bizni yolg'iz qoldirmang, – dedi Marya Stepanovna nega bunday deytganini o'zi ham bilmasdan.

– Rahmingiz kelsin, Marya Stepanovna: men atayin sizni ogohlantirish uchun keldim, – faxr bilan so'z qotdi Xioniya Alekseyevna qoqsuyak qo'llari bilan Verochkaning korsetiga tegishga befoyda urinarkan. – Ox, Verochka...Axir bu daxshat-ku: ayol kishi uchun eng muhimi bel... Ba'zi erkaklar ayollarning dastlab beliga, so'ngra yuziga boqadilar.

– Nima qilay, Xioniya Alekseyevna? – yig'lagudek so'radi bechora qiz.

– Endi hech narsa qilolmaysan...Siz esa, uloqcham, ovqatdan nafsingizni tiysangiz – belingiz ham, qomatingiz ham juda go'zal bo'ladi. Biz yanada chiroyli ko'rinish uchun pansionda sirka ichardik hatto ohak ham yerdik...

Bu uyda yashaydiganlar orasida mazkur shov-shuvli to'polonlarda qatnashmagan yagona odam Baxarevning kenja o'g'li, Viktor Vasilich edi. U uyning eng ichkarisida joylashgan, oynalari boqqa qaragan xonada dam olib yotardi. Tonggi oltiga yaqin «arang sudralib» uyiga yetib kelgan, kiyimlari bilan eski divanga yotdi shu holda uxlab qoldi. Ayni paytda u egnida tamaki rangli g'ijim kamzul,

bir oyog'ida etik bilan dong qotib yotardi. Poyabzalining ikkinchisi esa tilladan ishlangan qo'isoati bilan birga divan yaqinida yotardi. Qora qalin qoshlari, kalta echkisoqoli va oqargan yuziga qarab bu yigitni unchalik ham chiroyli deb bo'lmasdi. Ammo shu bilan birga o'ziga xos edi: burun kataklari biroz shishgan va ingichka, hissiz va doimiy chimirilgan lablari uning yuziga qaysar va erkatoiy bola tusini berardi. Igorning uni uyg'otishga bo'lgan barcha harakatlari besamar ketdi: Viktor Vasilich har safar uni urib-tepib haydadi.

Igor eshik oldiga borib, favqulodda vaziyat tug'ilsa qochib qolishga oson tarzda joylashib oldida so'z qotdi:

– Sizni darhol uyg'otishimni buyurdilar. Janob Privalov mehmonga keldi.

– Yana qanaqa Privalov.... Hech qanday mehmonni bilishni istamayman. Menman Privalov...jin ursin!.. – qichqirdi Baxarev va Igorga etigini uloqtirdi. – Kecha bo'kkuncha ichganmisan deyman, nima deytganingni bilmayapsan!.. Privalovni xotini oynadan uloqtirgan. U allaqachon o'lib ketgan, sen bo'lsang: «Privalov keldi...» deyapsan. Ahmoq!

– O'zingiz bilasiz, – dedi Igor arazlagandek eshik oldida turarkan.

– Hozir bilganim shuki, sening daf bo'lishingni istayapman!

– Ehtimol, ma'danli suv yoki nashatir spirti lozimdir....bosh og'rig'ini bir zumda qoldiradi.

– Sen men bilan qanday gaplashyapsan...

– Menga nima...menga baribir, – piching qildi Igor, eshik tarafga chekinib. – Sizni foydangizni ko'zlayapman-ku...Garchi siz ikki marta poshnangiz bilan yelkamni «siypalagan» bo'lsangiz ham. Mana sizga belgi...

– Seni ko'chaga uloqtirmasimdan, o'sha belgi-melgilaring bilan daf bo'l.

Igor ko'zdan yo'qoldi. Baxarev ko'zlarini ochishga harakat qildi, ammo kechagi ziyofatdan keyin boshi otilib ketay derdi. Shu bois, ko'zlarini qayta yumdi.

«Bu Irkutsklik savdogarlar ichishni qoyillatisharkan... Juda ko'p ichar ekanlar! – o'zicha mulohaza qildi u. – Ivan Yakovlich-chi... qari ko'ppak»

D.N. Mamin-Sibiryak

«O‘ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-7607-0-7

9 789943 760707